

KLANKBORDGROEP RISICO'S NANOTECHNOLOGIE

Geagregeerd verslag sept 2008- mrt 2009

In dit verslag zijn de belangrijkste onderwerpen uit de klankbord-bijeenkomsten kort samengevat, met de bedoeling ook niet-leden een indruk te geven van hetgeen er in deze bijeenkomsten besproken wordt. Gezien het vertrouwelijke karakter is het besprokene zoveel mogelijk geanonimiseerd.

Leden (bij start):

Dick Jung (voorzitter; VROM / directie Risicobeleid)
Willem Jan Kemmeren (VROM)
Marjolijn Verschuren (VROM)
Ilse van den Aker (SWZ)
Jolanda van der Kamp (VWS)
Frits von Meijenfeldt (EZ)
Henk Lommers (LNV)
Karin Rheiter (AI)
Peter Bragt (VWA)
Cor van den Boogaard (VI)

Willem-Henk Streekstra (VNO-NCW)
Dirk van Well (VNCI)
Ronald van Welie (NCV)
Germ Visser (DSM)
Eddie Pelan (Unilever)

Wim van Veelen (FNV)
Pieter van Broekhuizen (UvA, adviseur FNV)
Henri Uitslag (Consumentenbond)
Marga Jacobs (Stichting Leefmilieu)
Maureen Butter (Platform Gezondheid en Milieu)
Sandra Rientjes (Stichting Natuur en Milieu)
Nicole van Gemert (WECF)
Lotte Krabbenborg (TA Nanoned / RUG)

Later aangesloten leden:

Monique Bosman (VROM)
Han Blom (VROM)
Jan Wouters (AI)
Hans Jacobs (SNM)
Demi Theodori (WECF)
Henk Leeuwis (Lionix)
Mieke Quaedvlieg (Verbond van Verzekeraars)
Geert de Rooij (FNLI)
Bert Torn (Unilever)
Aletta Zijlstra (GGD IJsselland)

1ste Bijeenkomst 2-9-2008

De eerste klankbordbijeenkomst is gebruikt om te spreken over het doel van het klankbord en de wijze waarop het klankbord daar invulling aan wil geven.

1. Doelen van de Klankbordgroep

- elkaar informeren over eigen activiteiten/ontwikkelingen
- evt gezamenlijke activiteiten benoemen
- elkaar uitdagen/stimuleren om extra inzet te plegen (op welk gebied dan ook)
- ultieme doel: gezamenlijke NL standpunt in EU/OECD
- inzicht krijgen over nationale, Europese en mondiale netwerken/verhoudingen
- inzicht krijgen wat de inzet is van NL bedrijfsleven richting EU bedrijfsleven
- weten van elkaar waar je staat, wat je (inter)nationale positie is in het speelveld en waar je al dan niet gezamenlijk op in gaat zetten zowel nat als internat

2. Werkwijze/cultuur van de Klankbordgroep

Het geven van en openstaan voor feedback draagt bij aan openheid en respect naar elkaar. Als de klankbordgroep dit voor elkaar zou kunnen krijgen, is dat mooi. We moeten elkaar blijven zoeken en met elkaar in gesprek blijven. We zorgen ervoor dat er een onderling vertrouwen wordt opgebouwd.

2. Verantwoordelijkheden van de leden

Ondanks het verstrekken van informatie en elkaar feedback geven, heeft ieder zijn eigen verantwoordelijkheden. Mocht er bijvoorbeeld bij een bedrijf iets mis zijn dan stuurt de overheid daar wel de inspectie op af, ook al zitten we bij elkaar in deze klankbordgroep. Waar het om gaat is dat je elkaar informeert en daar binnen je eigen verantwoordelijkheid iets mee doet. Het zou wenselijk zijn de tegenstellingen niet te groot te maken, maar indien iemand zich niet meer kan vinden in de stappen die genomen worden vanuit de overheid, dan heeft hij of zij natuurlijk de mogelijkheid om uit dit overleg te stappen.

3. Bijdragen/taken van de Klankbordgroep

Deze klankbordgroep kan bijdragen aan de inhoud van de strategienota ondanks het feit dat de deelnemers verschillende posities, rollen en verantwoordelijkheden hebben. Uiteindelijk is het aan de overheid om de keuze te maken welke inzet de overheid pleegt op welk niveau (nat, EU, mondiaal). De strategienota is een overheidsnota, waarbij de samenwerking met andere partijen zich uit in termen zoals 'draagvlak', 'samenwerking' en 'betrokkenheid'.

In deze klankbordgroep kunnen we afspraken maken over ons nationale en internationale beleid ten aanzien van de omgang met risico's. Wij moeten wel concreet worden, bijvoorbeeld per productcategorie kijken wat de risico's zijn. Niet alleen maar vergezichten presenteren. Hierbij moeten we ook rekening houden met de discussie die op EU-niveau gehouden wordt.

4. Inhoud

Deze klankbordgroep gaat primair over wat ons maatschappelijk het meest raakt: de risico's. Aangezien risico's en kansen soms sterk met elkaar samenhangen of overlappen zal het ook voorkomen af en toe de kansen ter sprake komen.

5. Evaluatie

Over 2 jaar zullen we gezamenlijk terugblikken (evaluatiemoment) en bezien hoe het verdere traject er uit zal zien, in welke vorm e.d. Winstpunt is als we over 2 jaar een onderling vertrouwen hebben opgebouwd dat gaat verder dan openheid en respect.

2de Bijeenkomst 11-11-2008

Tijdens deze tweede bijeenkomst is stilgestaan bij vier actiepunten van de klankbordgroep, die door verschillende (groepjes van) leden zijn opgepakt:

1. Hoe kunnen we start-up bedrijven en universiteiten bereiken en hoe kunnen we hun betrokkenheid te vergroten?

Dit actiepunt is opgepakt omdat wij willen iets bieden: namelijk adviezen om over veiligheid e.d. na te denken en omdat wij kunnen ook nuttige informatie van deze partijen krijgen. Probleem is dat nog niet duidelijk is hoe start-up bedrijven zijn te identificeren. Hoe kunnen we hier een strategie voor opstellen? De indruk van is dat veel van dit soort kleine bedrijven spin-offs van universiteiten zijn en dat het tamelijk ondoorzichtig is wie daar bij hoort. Een aantal klankbordgroepleden kan wel wat namen leveren. Verder wordt gewezen op de site van Nanoned waar ook info staat over start-up bedrijven en 1 mans bedrijven. Daarnaast heb je ook nog het MKB. Komend tijd zal deze actie voortgezet worden.

2. Arbo-aspect: Welke informatie is beschikbaar? Waar schiet het aan te kort?

Er komt een SER actie om te kijken naar de arbo-aspecten. VNO-NCW heeft een handreiking "nanodeeltjes op de werkvloer geschreven". Deze handreiking zal ook een rol spelen in SER-advies. Zo mogelijk zal deze handreiking ook naar de klankbordgroep worden gestuurd. FNV heeft vooruitlopend op het SER-advies een brandbrief geschreven en deze naar minister SZW gestuurd.

3. Consumenteninvulshoek: Hoe kunnen we de consument en downstream user betrekken?

Dit onderwerp levert veel discussie: waarom (en hoe) willen we labelen? Dit kan allerlei redenen hebben, zoals waarschuwen en keuzevrijheid. Maar zijn nanoprodukten dan onveilig? Eigenlijk is zou labelling niet nodig moeten zijn, want onveilige producten moeten sowieso niet op de markt komen. Het gaat echter ook om keuzevrijheid, niet alleen om risico-communicatie. En om het contrast tussen 'right to know' en 'need to know'.

De klankbordgroep werkt vanuit de optiek van Nederland, waarbij je altijd oog moet hebben voor het Europese en mondiale perspectief. De discussie heeft meerdere dimensies waarbij zowel generieke afspraken als maatwerk van belang is. Uitdaging is om die middelen in te zetten die de transparantie verhogen, die inzicht geven in de huidige kennis, onzekerheden e.d. Welk instrument benutten om de transparantie te verhogen? Op dit moment nog niet duidelijk of labelen wel het juiste middel is.

Er zal nog worden nagegaan na hoe de downstream user betrokken kan worden met als doel de hele keten te vertegenwoordigen in deze groep.

Er wordt gemeld dat op 17 december een bijeenkomst wordt gehouden over de Warenwet, waar onder andere nano op de agenda staat. Alle organisaties die betrokken zijn bij levensmiddelen en consumentenproducten zijn die dag aanwezig.

4. Strategienota

Een concept van de nota wordt besproken; elk lid van klankbord kan aangeven wat hij of zij er goed aan vindt en wat er nog ontbreekt. Het stuk is nog vertrouwelijk maar de inhoud kan wel besproken worden met ieders achterban.

Naar aanleiding van de discussie over de strategienota zal VROM de volgende keer een toelichting geven over de NL inzet in EU v.w.b. REACH. In de volgende versie van de strategienota zal o.a. aanzet gegeven worden voor acties gericht op de korte termijn. De suggesties zoals die nu gegeven zijn zullen meegenomen worden.

In de strategienota zal aandacht zijn voor de diverse beleidsterreinen afzonderlijk, waaronder de Arbo-aspecten, milieu en consumentenproducten.

3de Bijeenkomst 10-03-2009

Mededelingen

- De bond van verzekeraars is benaderd en wil graag deelnemen aan deze klankbordgroep; zij worden de volgende keer uitgenodigd.
- Voortgang Cie Maatschappelijke Dialoog Nano (Brede Commissie): de voorzitter en de acht commissieleden zijn bekend. Verwacht wordt dat ze over twee weken publiekelijk bekend worden gemaakt. Planning is dat ze in september van dit jaar met een publieke agenda komen, medio 2010 met een voortgangsrapport en begin 2011 met een eindrapportage. Afsproken is dat zodra de namen in de staatscourant staan, Marjolijn Verschuren dit aan de leden van de klankbordgroep zal sturen.
- De FES claim is formeel ingediend. Een Commissie van Wijzen en het CPB buigen zich nu over alle voorstellen die ingediend zijn. Verwachting is dat in juni hierover een besluit genomen wordt door de ministerraad.

Nanotechnologie en Cosmetics,

De NCV verzorgt een presentatie met aansluitende discussie. De NCV heeft een consensus bereikt wat betreft etikettering van nanodeeltjes. Besloten is dat ze de aanwezigheid van nanodeeltjes gaan vermelden op het etiket. Op 23 en 24 maart vindt waarschijnlijk de stemming over voorstellen plaats in het EU parlement.

REACH

VROM verzorgt een presentatie over REACH en Nanotechnologie. Naar aanleiding hiervan wordt de vraag gesteld: hoe kunnen de klankbordgroep risico's en EU CASG NANO elkaar van dienst zijn? Wat hebben we aan deze groep in EU verband? Kan de klankbordgroep input leveren voor (on)mogelijkheden REACH voor nanomaterialen, voor monitoring van CIG of voor risicobeoordeling?

Afgesproken wordt dat VNO-NCW hun gedachten met betrekking tot het voorzorgsprincipe in combinatie met de (inter)nationale activiteiten op papier zet en in de klankbordgroep bespreekt, zodat onder andere NGO's ook kunnen reageren en er eventueel een gezamenlijke visie ontwikkeld kan worden. Dit is een goed voorbeeld van hoe de klankbordgroepdiscussie kan bijdragen aan de discussie op EU niveau. Wat zijn de voorzorgsprincipes van VNO-NCW en waar kan REACH aan bijdragen? Daarbij is het ook belangrijk om te weten welke zaken REACH wel of niet oppakt. Ook wordt afgesproken dat VROM de verslagen uit de CASG nano-bijeenkomsten beschikbaar stelt voor de klankbordgroep.

Kennis delen

VNO-NCW heeft een notitie gemaakt met daarin de aanbeveling voor het bedrijfsleven om 'kennis te delen'. Er zijn inmiddels drie ideeën voor een pilotproject: Pilotproject 1: Titaandioxide in de verfindustrie. Waar liggen de blootstellingsmomenten? VVWF (verfbranche) zal dit pilotproject opstarten. Pilotproject 2: Titaandioxide in cosmetica. NCV zal dit project leiden. Pilotproject 3: Nanohouse. VNCI zal dit project leiden.

4de Bijeenkomst 12-05-2009

Nanocap conferentie

Er wordt verslag gedaan van de Nanocap conferentie, gehouden te Brussel op 2 april. Het was een goede bijeenkomst met ongeveer 200 deelnemers. De milieuorganisaties, vakbonden presenteerden samen met EU parlementariërs hun standpunten. Het is geen bijeenkomst geweest waarin afspraken gemaakt zijn, maar waarin informatie is uitgewisseld en posities zijn gepresenteerd. Op dit website www.nanocap.eu zijn de presentaties te downloaden en tevens zal daar rond de zomer een verslag over deze bijeenkomst te vinden zijn.

MDC

De commissie die eind maart is aangesteld is nu voor de 2^e maal bijeengekomen. Ze zijn op dit moment interviews aan het houden met stakeholders. 27/28 mei 2009 vindt er een werkconferentie plaats om input te krijgen voor de publieke agenda. In september vindt de eerste grote dialoogbijeenkomst plaats. Op de website www.nanopodium.nl is meer informatie te vinden.

Betrekken universiteiten / start up bedrijven

Er is nu een grove lijst met daarop ongeveer 140 a 200 bedrijven (inclusief clusters en brancheorganisaties) die in Nederland (vermoedelijk/mogelijk) actief zijn op nanotechnologie gebied. De lijst bestaat uit zowel bedrijven die actief zijn op het gebied van stoffen in nanovorm als bedrijven die actief zijn op het gebied van andere vormen van nanotechnologie. Daarnaast is er veel overlap doordat de lijst gegevens bevat van zowel individuele ondernemingen als clusters/koepels waarbij deze zijn aangesloten. Er zal nu een vragenlijst voor een nieuwe inventarisatie worden opgesteld. Deze vragenlijst moet duidelijkheid verschaffen of bedrijven stoffen in nanovorm vervaardigen, importeren, gebruiken en/of bezig zijn met onderzoek/ontwikkeling. De vragenlijst zal worden rond gestuurd naar de deelnemers van de klankbord voor advies.

NEN

De NEN.werkgroep Nanotechnologie vertegenwoordigt Nederland in ISO/TC 229 Nanotechnologies. Nederland volgt de documenten en kijkt of er ergens commentaar op geleverd moet worden. 7-12 juni is er een ISO/TC 229 bijeenkomst in Seattle, van 18-23 oktober in Tel Aviv en van 17-21 mei 2010 in Maastricht.

Symposium Leefmilieu

13 november 2009 organiseert Leefmilieu samen met de wetenschapswinkel van Universiteit Tilburg en TILT een symposium over nanotechnologie en regulering. De klankbordleden wordt gevraagd na te denken over een eventuele bijdrage aan het symposium.

SER advies

Het SER advies betreft "Veilig omgaan met nanodeeltjes op de werkvloer" Het is opgesteld vanuit het voorzorgsprincipe. Na een presentatie ervan, discussieert de Klankbordgroep over dit onderwerp. Er worden een aantal kritische kanttekeningen bij geplaatst:

- als het methodologisch nog niet duidelijk is hoe je risico metingen moet doen, hoe kun je dan weten waar je over praat en waar je naar moet kijken?;
- je zou ook risico's voor zwangere vrouwen en ongeboren kinderen moeten meenemen;
- voorwaarde voor geslaagde uitvoering van het advies is bewustzijn over nano bij burgers/consumenten vergroten.

Bij LNV is een consumentenplatform actief. Begin juli zal nanotechnologie het onderwerp zijn. De leden krijgen een leerstuk en twee lezingen over

nanotechnologie. Consultancy bureau Schuttelaar zal een achtergrondstudie maken en 250 mensen interviewen om zo de mening van consumenten in kaart te kunnen brengen. Ook vindt er binnen het LNV een studie naar nanotechnologie en landbouw plaats.

Stand van zaken pilots / kennisdelen

Project 1: *titaandioxide in verf*. Doel is om door de keten heen kennis te delen en ook VIB's te verschaffen. Waar wordt het geproduceerd en hoe komt het bij de schilder terecht? In het eindproduct van dit project moet duidelijk worden waar de blootstellingsmomenten liggen. Vervolgens de vraag of je extra maatregelen moet nemen ter bescherming van de gezondheid.

Project 2: *titaandioxide en zinkoxide in cosmetica-producten*. NCV voert dit project uit. Het gaat in dit project om delen van kennis vanuit risico-onderzoeken.

Project 3: *Nanohouse* Nanohouse is een stichting, welke zich richt op het stimuleren van de introductie van nanotechnologie bij het MKB. Doel van dit project is om de belangen van deze sector naar voren te brengen en kennis van deze bedrijven te krijgen en ook weer kennis terug te geven in de vorm van beheersmaatregelen (ARBO gerelateerd).

Geconstateerd wordt dat geen van de pilots nu iets over de afvalproblematiek zegt. Dit zal terugggelegd worden bij de partners die de pilots opzetten/uitvoeren.

Gesignaleerd wordt dat het klankbord nog meer resultaatgericht kan gaan werken. Niet alleen elkaar op de hoogte brengen van informatie die we hebben en het delen van onze zorgen, ambities, standpunten etc maar ook kijken welke producten we gezamenlijk of apart willen opleveren.

De activiteiten gericht op kennisdelen passen in een 3 trapsraket:

- 1) Op basis van huidige informatie over stoffen beoordelen of dat voldoende is om ook de mogelijke risico's van nanodeeltjes in te kunnen schatten.
- 2) Met behulp van het bedrijfsleven in Nederland een screeningsmodel ontwikkelen (met behulp van de stofgegevens die het bedrijfsleven heeft) met als doel een instrument te hebben dat ingebracht kan worden in REACH zodat de risico's van nanodeeltjes beheersbaar zijn
- 3) REACH aanpassen met dit instrument (quick scan nano).

De pilotprojecten tbv kennisdelen kunnen bijdragen aan de realisatie van de 3 trapsraket.

5de Bijeenkomst 13-10-2009

Downstream Users

De reden waarom dit punt destijds op de agenda is gekomen is omdat we willen onderzoeken hoe om te gaan met de risico's van nanodeeltjes. Hierbij willen we de hele keten vertegenwoordigen, dus zowel de grondstoffen leverancier als als gebruikers. Dit zijn de consumenten, maar bijvoorbeeld ook de speelgoedhandelaren die producten met nanodeeltjes verkopen. VWS vertegenwoordigd de 'waren' en downstream users zijn vertegenwoordigd in de klankbord. Mogelijk zijn nog wel sommige downstreamusers onvoldoende vertegenwoordigd zijn in het klankbord, zoals retailers en professionele gebruikers. Deelnemers kunnen hun contacten attenderen op het bestaan van het klankbord.

Nanoceriumoxide

Nano ceriumoxide wordt onder andere gebruikt om de performance van diesel te verbeteren. Nederland kent veel transport en orale blootstelling is potentieel een van de meest risicovolle blootstellingen. Omdat vanuit Nederland RIVM en TNO expertise in huis hebben, wil Nederland sponsor zijn van het onderzoek aan nano ceriumoxide.

Verlagen van de WPNM (OECD) en REACH bijeenkomsten

Deze verslag zijn verzonden aan de klankbordgroep. Hierbij wordt opgemerkt dat het gaat om persoonlijke verslagen van beleidsmedewerkers. Deze hebben geen enkele status. VROM wil deze verslagen wel delen, maar van de leden van de klankbordgroep wordt dan wel verwacht de fatsoenregels hierbij in acht te nemen. Concreet betekent dit: ga er vertrouwelijk mee om en ontleen er geen conclusies aan.

Rapport van RIVM over nano-zilver

Het rapport is afgerond. Volgende week zal het worden rondgestuurd. Een belangrijk punt uit het rapport is de conclusie dat de huidige beschikbare informatie met betrekking tot risico's nanotechnologie niet voldoende is om adequate risicoanalyses te maken.

Deelname geneesmiddelenbranche

Er is nu ook een vertegenwoordiger uit de geneesmiddelenbranche uitgenodigd; deze is dit keer nog niet aanwezig.

Moties

De Tweede Kamer heeft op 11 juni jl. 3 moties heeft aangenomen.

Motie 1 heeft betrekking op het maken van een openbare risico-analyse.

Motie 2 heeft betrekking op het opstellen van referentiewaarden voor de meest toegepaste nanodeeltjes.

Motie 3 heeft betrekking op de meldingsplicht voor bedrijven met betrekking tot gebruik nanodeeltjes.

Uitvoering van de moties wordt nu opgepakt en er zal naar verwachting eind 2009/begin 2010 over worden gerapporteerd aan de TK.

FES gelden (aardgasbaten)

Dit gaat nu om 115 miljoen euro dat in 5 jaar verdeeld wordt. 15% van dit bedrag is gereserveerd voor risicoonderzoek. Dit is een unieke situatie. Aardgasbaten werden in eerste instantie altijd gebruikt om kansen te stimuleren. Op dit moment zou het betekenen dat we tegelijkertijd ook risicoonderzoek stimuleren.

CIE-MDN

De opening van de nationale nanodialoog vond plaats op 29 sept jl. De aangestelde commissie heeft een grofmazige agenda gepresenteerd. Duurzame kansen,

ethische aspecten, het was nog niet de finale presentatie van de maatschappelijke agenda. De commissie heeft wel een gebalanceerde agenda heeft opgesteld maar dat de discussie ging toch al snel over risico's. Het is een uitdaging is om te kijken wat de uitkomsten zijn van zowel de nationale dialoog als de klankbordgroep. In het kabinetsplan is bewust gekozen is om twee routes te bewandelen. Risico's en maatschappelijke dialoog. Er is gekozen de desbetreffende commissie voor de dialoog apart te positioneren. De maatschappelijke dialoog zou over bredere thema's moeten gaan. Deze klankbordgroep gaat primair over: hoe om te gaan met risico's en hoe geef je dat vorm. Wij gaan ons dus niet uitgebreid met bredere ethische thema's of met maatschappelijke discussies bezighouden, daar is de commissie voor.

Geconstateerd wordt dat er een erg krappe deadline is om projectvoorstellen in te dienen; dat maakt het moeilijk om partners te zoeken en samenwerkingsverbanden te organiseren.

VWA.

De VWA heeft twee onderzoekslijnen: wetenschappelijke ontwikkelingen en risico beoordelingen. Onderzoek wordt uitgevoerd door RIVM en RIKILT.

Daarnaast is de VWA een inventarisatie gestart naar nanoprodukten die momenteel op de markt verkocht worden. Ook neemt het VWA op dit moment bij een aantal bedrijven een 'kijkje in de keuken' met als doel te onderzoeken hoe het zit met verantwoordelijkheids-issues. Een rapportage hierover verschijnt eind 2009. De uitkomsten zullen worden gedeeld in het klankbord.

RIVM

De werkzaamheden van RIVM zijn in juni besproken in de Kamer naar aanleiding van de nano-risicobrief van het kabinet. Daarin staat een aantal acties die we als Nederland op ons nemen, zoals het ontwikkelen van een snelle screening.

Daar is het RIVM nu druk mee bezig.

1^e stap is inventariseren. Dat is afgerond met het nanozilver rapport.

2^e stap: Het screeningsmodel. RIVM kan dat niet maken op basis van de gegevens die nu in de openbaarheid zijn. Het is daarom nodig meer gegevens te verkrijgen van het bedrijfsleven. Als het bedrijfsleven deze gegevens niet wilt leveren, dan kan het screeningsmodel niet verder ontwikkeld worden en daarmee de belofte aan Kamer niet ingelost worden. Als we geen vaart maken bestaat de mogelijkheid dat de druk om met nationale regelgeving te komen, hier en in andere landen, groter wordt.

3^e stap is dan 'inregelen' in REACH. We hebben nu op ons netvlies wat REACH kan op zou kunnen leveren aan informatie over nano. Er is nog een grijs gebied. De Commissie wil nu een 'guidance' ontwikkelen met:

1) identificatie van nano materialen. Lidstaten moeten vanuit hun expertise info geven. Hierbij zitten ook NGOs aan de tafel. Deze RIPS (REACH Implementation projects) hebben een doorlooptijd van 2 jaar.

2) informatie-vereisten.

3) chemical safety report.

6de Bijeenkomst 2-3-2010

Studentenonderzoek

Stichting Leefmilieu deelt mee dat op 13 april studenten van de Universiteit van Utrecht de resultaten presenteren van een case die ze voor de St. Leefmilieu onderzocht hebben over de milieueffecten van nanozilver. De bijeenkomst vindt plaats in Nijmegen. De uitkomsten zullen ook in rapportvorm gepubliceerd worden op de site van Leefmilieu. Belangstellenden zijn welkom.

Stoffenmanager

SZW licht toe dat zij als opdrachtgever belang hecht aan een nanomodule in de Stoffenmanager om op die manier bijv. bedrijven te helpen bij keuzes in het kader van blootstelling minimalisatie. TNO presenteert het project Stoffenmanager Nanomaterialen. De klankbordgroepen geven enkele kritische kanttekeningen mee. TNO geeft in reactie aan dat zij ondanks onzekerheden toch op basis van het voorzorgbeginsel proberen kwalitatieve uitspraken aan blootstellingsituaties te verbinden, waarbij ook naar dermale blootstelling en afval gekeken zal worden. De module kan gezien worden als 'prototype'.

RIVM

De presentatie over de activiteiten bij RIVM inzake risico's nanodeeltjes zal worden rondgestuurd aan de leden van de klankbord.

Convenant

VROM en VNO-NCW geven een toelichting op hun actuele inzet en koers in het dossier. Eén van de actuele zaken is het maken van afspraken tussen overheid en bedrijfsleven over een activiteiten in het kader van het veilig omgaan met nanomaterialen. Een aantal punten staan nog open voor discussie, zoals bijvoorbeeld de te hanteren definitie. Het vertrouwelijke concept zal verspreid worden onder de klankbordleden, zodat zij commentaar kunnen geven (en eventueel bezien of zij mede-ondertekenaar willen zijn).

Definitie nanodeeltjes

Er wordt gesproken over de gevraagde inbreng vanuit VROM aan de klankbordleden inzake de definitie van nanodeeltjes in REACH verband. VROM licht toe dat enkele issues spelen, zoals

- de wijze waarop je een 'cut off value' van bijvoorbeeld 100nm hanteert (door bijvoorbeeld een gemiddelde van de deeltjesgrootte te nemen en 2 standaarddeviaties daarvandaan als nanomateriaal te beschouwen);
- de wijze waarop je eventuele beleidsoverwegingen in je definitie opneemt, zoals ongebondenheid, persistentie of intentioneel vervaardigde nanodeeltjes;
- of de optie van een functionele definitie.

Tevens wordt opgemerkt dat de discussie niet zozeer om een 'wetenschappelijke' maar juist om een beleidsmatige, en tevens waarschijnlijk voorlopige definitie gaat. De leden wordt gevraagd uiterlijk 1 april 2010 commentaar te geven. Klankbordleden wordt niet om finale standpunten gevraagd maar om overwegingen die zij van belang achten voor de discussie.

Conferentie Framing Nano

Op 9 maart vindt in Amersfoort de conferentie Framing Nano plaats, een FP7 project gericht op de *governance* van nanotechnologie.